

Vi fortsetter arbeidet med gårds- og slektshistorien for Eidsberg

Av Reidar Olsen

Tanken om å skrive Eidsbergs tradisjonsrike historie er gammel. Verdifulle bidrag er sogneprest Jacob Nicolai Wilses «Beskrivelse over Eidsberg Præstegjeld» fra 1791 og høyesterettsadvokat Herman Thoresens bok «Eidsberg herred – bidrag til en bygds beskrivelse», som utkom i 1913.

Arbeidet med utgivelse av en bredt anlagt bygdebok ble for alvor tatt opp i 1930-årene. Spesielt Karl Hersleth og Jørgen Dahl engasjerte seg i dette arbeidet. Eidsberg Sparebank begynte alt i 1934 å sette av midler, slik at det etter årsmøtet i historielaget i 1945 sto kr 8514,19 på konto til disposisjon for bygdebokarbeidet.

Som redaktør av bygdeboka ble Johan Garder fra Oslo ansatt i april 1942. Boka skulle gi et bilde av bygdas sosiale, kulturelle, økonomiske og politiske liv. Ved samarbeid mellom styret og redaktør Garder ble det satt i gang arkivstudier og utarbeidelse av selvstendige artikler.

Alt i 1946 ble planene om bygdebøker revidert. Planen gikk nå ut på å gi ut et verk på fem–seks bind, hver på vel 500 sider. To av disse bindene skulle inneholde gårds- og slektshistorie. Av de øvrige bindene skulle det ene behandle næringslivet og dets utvikling fra reformasjonen og frem til vår tid. Et annet bind skulle fortelle om bygdas sosiale og kulturelle forhold, om folkets levevis i

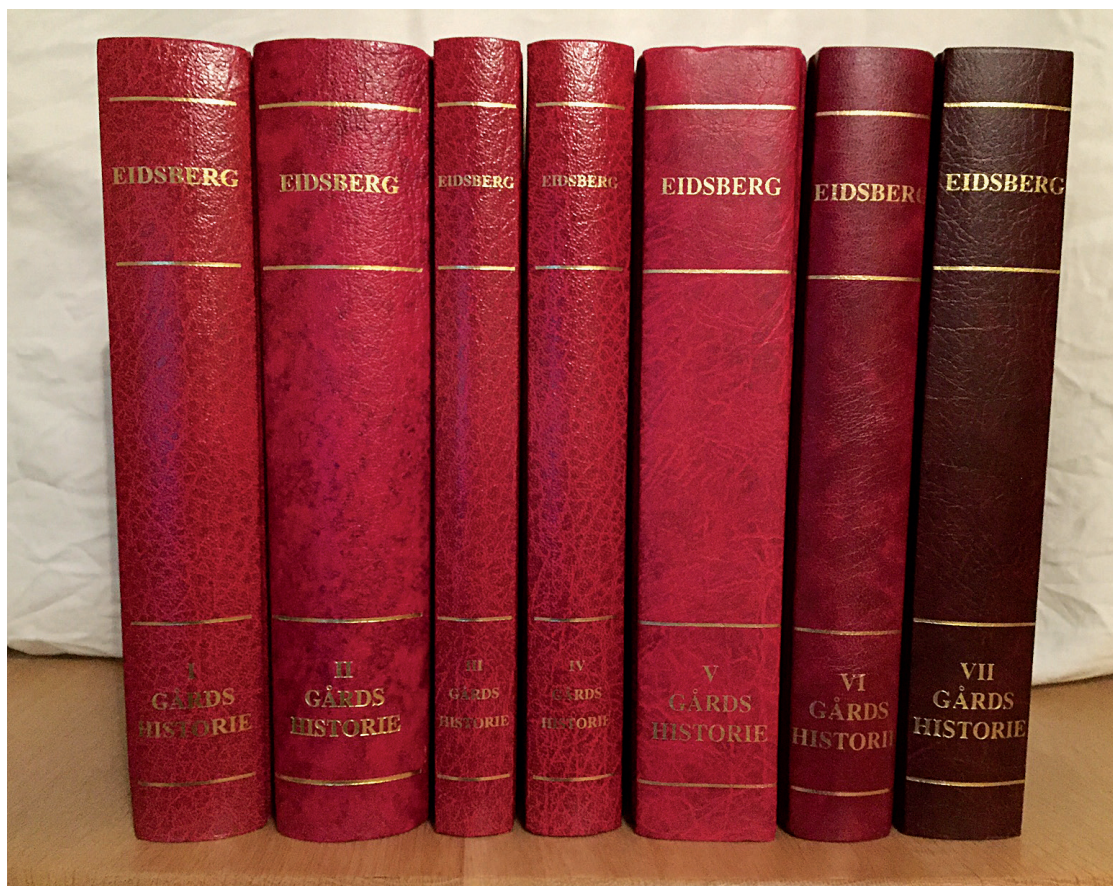
gamle dager, om kommunalt selvstyre, skolevesen og forsvar, om kirker og det religiøse liv mv. Som hovedredaktør ble ansatt Johan Garder, og en rekke dyktige medarbeidere skulle skrive forskjellige avsnitt.

I 1946 bemyndiget styret i Eidsberg og Mysen historielag den daværende formann i laget, Olav H. Mysen, til å rette en forespørsel til Askim og Trøgstad kommuner om de ville være interessert i utgivelsen av et felles bind. Det skulle gå inn som første bind i verket. Begge kommuner var interesserte, og det ble valgt en komité med to mann fra hver kommune. Johan Garder påtok seg oppgaven som forfatter av fellesbindet.

Johan Garder var etter hvert blitt så opptatt med andre oppgaver, at han ikke kunne fortsette som redaktør av bygdeboka for Eidsberg. I 1949 sluttet Garder også som redaktør for fellesbindet.

Under det videre arbeide med bygdeboka for Eidsberg gikk man inn for å samle stoffet til bygdas gårds- og slektshistorie, før man tok fatt på den generelle del. Lektor Helge Frøyset påtok seg i 1951 dette store og tidkrevende arbeide, og han var fast knyttet til historielaget til sommeren 1957. Han hadde da samlet et rikt materiale, og bind 1 av gårds- og slektshistorien kom ut i januar 1959.

Interessen for bygdas historie var stor, og granskningen av gårds-

og slektshistorien hadde gitt mye godt bakgrunnsstoff. Derfor fant historielaget i 1959 det riktig å ta fatt på bygdas generelle historie. Det ble lagt opp til to selvstendige bind. Første bind omfattet bygdas historie fra reformasjonen og frem til år 1800. Bind 2 behandlet tiden fra 1800 til 1940. I oktober 1959 sluttet historielaget avtale med cand. philol. Gunnar Rudie, Oslo, som påtok seg å skrive bind 1. Dette bindet utkom i 1966. I januar 1965 ble magister Sigurd Senje, Oslo, engasjert som forfatter av bind 2. Dette bindet kom ut i 1970.

Helge Frøyset måtte i 1957 ta en pause i gårdshistoriearbeidet på grunn av hans lektorstilling i den videregående skolen. Men han kom

tilbake til samarbeidet med Eidsberg historielag i 1979. I årene 1979–81 var han fast knyttet til arbeidet med utgivelse av bind 2 av gårdshistorien. Dette bindet ble utgitt i 1986 med gårdsopplysninger fra gnr. 52 Vandogg til og med gnr. 75 Langnes.

Etter ny kontrakt med bygdebokkomitéen i oktober 1987 begynte Helge Frøyset på arbeidet med utgivelse av bind 3 og 4 av gårdshistorien. Gårdshistorien for Kirkefjeringen krets var opprinnelig tenkt til å gis ut i ett bind, men sidetall ble så stort at ett bind ville virke upraktisk. Derfor fikk Kirkefjeringen to bøker. Bind 3 omhandler gnr. 76 Elsnestil og med gnr. 88 Nord-Knoll. Bind 4 omhandler gnr. 89 Eidsberg

prestegård til og med gnr. 95 Kleven. Bind 3 og 4 kom ut i 1994, da var Helge Frøyset blitt 75 år og avsluttet sitt gårdshistoriearbeid for Eidsberg historielag.

Etnolog Rønnaug Wergeland Krog tok over som bygdebokforfatter fra januar i 1998. Bind 5 ble utgitt i 2003 og omhandlet gnr. 96 Skikkulstad til og med gnr. 113 Lislrud. Bind 6 ble utgitt i 2008 og omhandlet gnr. 114 Grøterud til og med gnr. 132 Skårer. Med dette hadde alle gårdene i Eidsberg sogn fått sin omtale. Bind 7 som ble utgitt i 2015 omhandlet gnr. 133 til og med gnr. 148 Sviu, og var første bok fra Trømborg sogn.

Vi fortsetter på dugnadbasis

Eidsberg kommune har sammen med Eidsberg Sparebank dekket det meste av forfatterhonoraret gjennom alle år. Det ble etter hvert svært kostbart å gi ut gårdshistoriebøker på tradisjonelt vis. Da forfatter Rønnaug Wergeland Krog måtte slutte på grunn av sykdom til jul 2018 var det derfor ikke aktuelt å ansette noen arvtaker. I tillegg ble Eidsberg kommune fra 2020 en del av den nye storkommunen Indre Østfold.

Det er i løpet av nesten 100 år blitt samlet inn utrolig mange opplysninger om gårder og slekter fra hele tidligere Eidsberg kommune. Mye av dette arbeidet er håndskrevne notater fra tingbøker, pantebøker, kirkebøker og intervjuer. I tillegg til Helge Frøyset, har Kåre Frøyset, Isak Lundsrud og Johs. Finstad var svært aktive arkivgranskere. I ettertid er Helge Frøysets intervjuer fra 1953 og 1954 med mange eldre i bygda av stor verdi. Mange av dem han pratet

med var da i 80-åra og hadde mye å fortelle. Disse notatene, sammen med innlevert materiale, er kopiert og fordelt på de forskjellige gårdsnummer og bruksnummer hvor de hører hjemme. Dette arkivet oppbevares på Folkenborg museum.

Arkivet dekker tidligere Eidsberg kommune, med i alt 226 gårdsnummer. 148 gnr. har fått sin historie omtalt i bokform fordelt på syv bøker. Det gjenstår dermed 78 gnr. med underliggende bnr.

Arbeidet med gårds- og slektshistorien driftes nå av arkiv- og gårdshistoriegruppa i Eidsberg historielag.

Sommeren 2017 startet arbeide med å bygge opp en digital base som dekker alle gårdsnummer i Eidsberg, Trømborg og Hærland sogn. Arkivet på Folkenborg museum med håndskrevne notater har så blitt skannet over til gårdshistoriebasen. Der blir de håndskrevne notatene skrevet av og lagret kronologisk etter år på hver matrikelgård med underliggende bruksnummer. Hærland er ferdig skannet og ca. 80% av notatene er skrevet av. Arbeidet med å skanne notatene fra Trømborg er i gang. I tillegg blir folketellinger o.l. som ligger skannet på nettet hentet inn og fordelt på samme måte på gårdene.

Det er opprettet en nettside på lokalhistoriewiki «gårder i Hærland». Denne siden driftes av Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) ved Nasjonalbiblioteket.

De historiske sammendragene man får på hver matrikelgård kan siden brukes på flere måter: 1.

Sammendraget redigeres til en tekst som legges ut på nettsiden «gårder i Hærland». (Med tiden også de andre sognene.) 2. Sammendraget redigeres slik at det kan gis ut i bok-/hefte-form.

Det kan tenkes at den redigerte teksten for punkt 2 og 3 kan være tilnærmet lik.

Arbeidet med å sammenstille disse opplysningene er ikke vanskelig, men krever mye arbeid. Det er ikke et vitenskapelig historieverk vi har som mål, men å få synliggjort alle opplysninger vi har. Derfor kan vi fint gjøre dette som dugnadsarbeid.

Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) ved Nasjonalbiblioteket er vår støttespiller og kan gi oss faglig hjelp ved behov.

Visjon

Det gjenstår 78 gnr. med underliggende bnr. som ikke har fått dokumentert sin historie i bokform. Vi må derfor se på hvordan vi skal utnytte dagens muligheter for å gjøre gårds- og slektshistorien tilgjengelig på nett. Men samtidig må vi få en skriftlig versjon. Det er ikke så sikkert at man om 100 år finner annet en det som er skrevet på papir.

På nesten alle gårder er det slekter som blir gransket av en slektsforsker. Disse må vi prøve å få lenket til vår nettside.

Arkiv- og gårdshistoriegruppa i Eidsberg historielag er ikke så stor. Vi har plass til alle som kunne tenke seg å bidra i dette spennende arbeidet.